Ya hayır söyle, ya sus

Sami Bey: “Yalan söylemenin durumu nedir? Yalan söylemeyi meşrû kılan sebepler var mıdır? Varsa ölçümüz ne olmalıdır? Yalan söylemeyi kendine alışkanlık yapmış birisinin durumu nedir? İnsanlardan böyle kimseleri tesbit ettiğimizde nasıl davranmalıyız? Münafıklık ve yalan arasında ne gibi bir benzerlik vardır?”

Yalan söylemek kebâirdendir, yani büyük günahlardandır. Doğru söylemek ise, Allah’ın, insanoğluna Allah’a imandan hemen sonraki emridir. Söz Kur’ân’ın:

“İnsanları tevhide dâvet et ve sana emredildiği gibi dosdoğru ol.”1

Allah Resûlü de (asm) doğruluk ve yalancılık arasındaki büyük farkı bildirdiği bir hadisinde, yalan söylemeyi alışkanlık edinenler hakkında şöyle buyurur:

* “Doğruluk insanı Allah’ı razı edecek iyiliğe götürür, iyilik de cennete götürür. Kişi, doğru söyler ve doğru söyleye söyleye sonunda Allah katında sıddîk (doğru sözlü) diye kaydedilir. Yalan da kişiyi haddi aşmaya götürür. Haddi aşmak da ateşe götürür. Kişi yalan söyler ve yalan söyleye söyleye sonunda Allah katında yalancı diye kaydedilir.”2

Münafıklık ile yalan birbiri ile tanımlanabilen kavramlardır. Peygamber Efendimiz (asm) buyuruyor ki: “Münafığın alâmeti üçtür. Konuştuğunda yalan söyler. Vaad ettiğinde sözünde durmaz. Kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanet eder.”3

* “Kim ki yalan söylemeyi ve yalanla amel etmeyi bırakmazsa, Cenâb-ı Hak o kimsenin (oruç için) yemesini ve içmesini bırakmasına hiç kıymet vermez.”4

Bununla beraber, Allah Resûlünün (asm) bazı hadislerinde, bazı hayırlar söz konusu olduğunda yalana yakın ifadeler hakkında, ruhsata benzer bir yaklaşım görüyoruz: Ukbe kızı Ümmü Gülsüm’ün (ra) rivayetiyle Resûl-i Ekrem Efendimiz (asm) şöyle buyurmuştur: “Halk arasını düzelten ve bunun için hayır kastıyla söz ulaştıran veya

hayır için söyleyen, yalancı değildir.”5 Bu hadisin devamı mahiyetinde Müslim, Ümmü Gülsüm’den (ra) şu ziyadeyi rivayet eder: “İnsanların ileri geri konuşmalarından yalnız şu üç şeyin dışında yalana ruhsat verildiğini işitmedim. Bunlar: 1- Harp esnasında düşmana karşı, 2- Halk arasını ıslah için, 3- Karı-koca arasında aile dirlik ve düzenliği için.”6

Mutlak yalana cevaz verilmediğinden; mümkünse ruhsat verilen hususlarda da “tevriye” usûlünü aşmamak gerekir. Tevriye, edebiyatta, birkaç mânâsı olan bir kelimenin en uzak mânâsını kast etmek demektir. Bu sanatı kullanmak sûretiyle meselâ insanlar arasını ıslah etmek veya harp esnasında düşmanı oyalamak, ya da her hangi bir hayır gözetmek mümkünken, düpedüz yalan söylemek caiz değildir.

Meselâ iki kişinin arasını düzeltmek veya barıştırmak için; birine gidip, “O sana daima duâ ediyor” dense ve bununla ötekinin, “Ya Rab, bütün Müslümanları afv ü mağfiret eyle!” dediği kast olunsa; tevriye sanatı açısından yalan söylenmiş olmaz. Böylece adamın adavet ve husumet ateşini söndürmek ve kin ve garazını hafifletmek de mümkün olur. Veya harp esnasında düşman askerinin moralini bozmak ve gücünü zayıflatmak için, “Kralınız öldü!” denir ve bununla düşman askerinin eski krallarının öldüğü kast edilirse yine tevriye usûlü ile hem yalandan korunmuş, hem de düşman askeri zaafiyete uğratılmış olur. Yahut düşmana esir düşen birisinin, “Cephaneniz nerede?” sorusuna, “Bilmiyorum!” diye cevap vermesi de tevriye açısından doğrudur. Yani bardağın susuz kısmı gösterilip, “bardağın yarısı boştur” demektense, bardağın dolu yanını göstermek ve “bardakta yeterince su vardır” demek mümkündür. Bu şekilde yalan da söylenmiş olmaz.

Bu hususu, Sekizinci Söz’deki, bahçenin murdar şeylerine değil, gülüne ve meyvesine dikkat ederek saadetini bozmayan iyi kardeşin örnek tutumu ile ilişkilendirmek de mümkün. Halk arasında her zaman hoşumuza giden veya gitmeyen birçok olaylarla karşılaşırız. “Çirkin olanı ve dert vereni bırak, güzel olana ve huzur verene bak!” kaidesince amel ettiğimizde çirkin şeyleri âdeta yokmuş gibi sayarız ve pek fazla müteessir olmayız.7 İnsanların arasını ıslâh ederken, karı-koca arasını düzeltirken, harp esnasında veya her hangi bir hayır umulan meselede başvurmamızda sakınca olmayan tevriye san’atını “çirkin şeyleri görmemek, iyi şeylere bakmak; ya da eksileri görmemek, artılarla yetinmek” tarzında değerlendirmek ve uygulamak, bizi düpedüz yalana bulaşmaktan koruyacak ve doğruluktan ayırmayacaktır. Yoksa bu ruhsatlar, doğrudan yalan söylenebileceği mânâsında değildir.

Bediüzzaman Hazretleri bu zamanda sû-i istimallerin çok olması sebebiyle, maslahat için yalana asla fetva vermemekte; bunu, “Su-i istimale müsait bir bataklık” olarak

nitelemektedir. Saîd Nursî'ye göre; ya doğru söylenmeli, ya da sükût edilmelidir. Her söylenilen doğru olmalı; fakat her doğruyu söylemek doğru değildir! Yalan söze fetva yoktur!8

Şüphesiz, her yalan söyleyen kimseye münafık diyemeyiz; fakat "yalancılık" sıfatının münafıklık sıfatı olduğunu bilmeliyiz. İnsanlardan yalan söyleyen kimseleri tesbit ettiğimizde, damarına dokundurmadan uyarmalı; eğer söz dinlemiyor ve yalan söylemeye devam ediyorsa kendini düzeltmesi için fırsat vermeli, üzerine fazla varmamalı ve gıyabında Allah'a duâ etmeliyiz.

Dipnotlar:
1- Şûrâ Sûresi, 42/15
2- Buhari, Edeb 69; Müslim, Birr 102, 103, (2606, 2607); Muvatta, Kelam 16, (2, 989); Ebu Davud, Edeb 88, (4989); Tirmizi, Birr 46, (1972)
3- Buhârî, 1/31
4- Buhârî, 6/902
5- Müslim, Birr, 101
6- Buhârî, 8/1156
7- Sözler, s. 41
8- Hutbe-i Şâmiye, s. 44